

A HATÁRFORGALOM-ELLENŐRZÉSI SZOLGÁLATI ÁG EGYES LEHETŐSÉGEI A BŰNMEGELŐZÉSBEN

A Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja által szervezett, immár hagyományosnak mondható tudományos konferencia - amely mostantól a „nemzetközi” minősítést is büszkén magáénak tekintheti – egy olyan téma (tágabban értelmezve a bűnmegelőzés, konkrétan a konferencia tekintetében a Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben) feldolgozását tűzte ki céljául, mely témakör már a régi korok kiváló gondolkodóinak elméjét is megmozgatta. Hiszen Kr.e. a háromszázas évek közepén már Arisztotelész is a bűn megelőzésének szükségességére és egyben célszerűségére figyelmeztette és intette az akkori világot. A későbbi évszázadokban számos más jog- illetve társadalomtudós, filozófus érlelte tovább e gondolatot, melynek összegzését, mintegy esszenciáját a páduai egyetem tanára, a büntetőjog- tudomány polgári humanista felfogású képviselője Cesare Beccaria a „jobb megelőzni a bűntetteket, mint büntetni azokat” véleményben adta kifejezésre.

A mai kor embere és az általa létrehozott államok, a különféle szervezeteik önmaguk más-más anyagi feltételei, objektív és szubjektív körülményei, politikai-jogi felfogásai mellett továbbra is fontos feladatnak tekinti a bűnüldözés, a bűnmegelőzés hatékony megvalósítását.

Egy kis nemzetközi kitekintés a bűnmegelőzés terén

Több mint húsz európai ország (köztük Európai Unió-, NATO tagok, schengeni tagállamok, ezen szervezetekbe már jelölt vagy későbbi tagsági bővítésre kandidáló országok, illetve hagyományosan semleges államok) bűnmegelőzéssel kapcsolatos elveit, jogi aspektusait, szervezeti rendszerét és gyakorlatát áttekintve megállapíthatóak azonosságok, hasonlatosságok és helyenként természetesen különbségek is. Általánosan kijelenthető, hogy a bűnmegelőzés fontosságát valamennyi ország felismerte és deklaráltan kiemelten kezeli. Bizonyítja ezt, hogy zömében jogszabályok vagy az állami irányítás egyéb jogi eszközei adják a tevékenység kereteit.

A szervezeti rendszert jellemzi, hogy többnyire a belügyminiszter, esetenként az igazságügyi miniszter, néhány országban a kormány által erre speciálisan létrehozott szervezet irányítja, felügyeli a bűnmegelőzési munkát. A tevékenység szervezetiileg főként a rendőrséghez köthető, de a napi gyakorlati feladatok végrehajtása során a határőrség, a csendőrség, a határrendőrség, az adó- és vámszervek, az önkormányzatok, a legkülönbözőbb civil szervezetek, társadalmi önszerveződések is megjelennek. Figyelemre méltó, hogy sokhelyütt a szervezeti illetékességi szférák átfedésben vannak egymással.

A bűnmegelőzési szervezetek kevés kivételtől eltekintve hármas szintű tagozódási rendszerben működnek. Így megtalálhatjuk a központi szervezetet, melyek leginkább a stratégiai célokat kimunkáló, szaktanácsadó, irányító, koordináló, a szükséges anyagi feltételeket biztosító, a kormányzat és más országos hatáskörű szervek felé kontaktust teremtő és

fenntartó funkciókat látnak el. Fontos feladatuk a különféle bűnmegelőzési projektek, akciók szervezése, irányítása.¹

A területi, regionális szervek tevékenysége a stratégiai célok lebontásából fakadó feladatok szervezése, a központi szándékok helyi megvalósításának irányítására, valamint a megye, a régió, a területi egység speciális helyzetéből adódó teendők megfogalmazására, illetve a regionális kezdeményezések összehangolására, felkarolására irányul.

A helyi szervezetek a bűnmegelőzési tevékenység gyakorlati végrehajtásának a színterei és szervezeti egységei.

A bűnmegelőzés stratégiai célrendszere a társadalom, a gazdaság, a nemzetközi környezet és kapcsolatrendszer által támasztott igényekre és lehetőségekre épül. A célok társadalmi – szakmai vitán formálódnak és konszenzusra épülnek, melyekben szerepet kap a gazdaságpolitika, a szociálpolitika, a foglalkoztatás politika, a kriminálpolitika, az oktatáspolitikai, a tájékoztatási politika és a terület- és településfejlesztési stratégiai is.

A vizsgált országok gyakorlatilag egységesen bűnmegelőzési stratégiai iránynak tekintik az emberi élethez, a dologi-anyagi javakhoz, a személyiséghez, az emberi szabadsághoz fűződő jogok védelmét, illetve a szervezett bűnözés elleni fellépést.

Ezek végső céljukban azonosak, és ez a cél azzal írható le, hogy lehetőség szerint a potenciális bűnelkövető ne valósítson meg bűncselekményt, illetve ha ilyen jellegű cselekményt már elkövettek akkor az semmiképp se maradjon rejtve, arra a lehető legrövidebb időn belül derüljön fény, kerüljenek elfogásra az elkövetők és a büntető igazságszolgáltatás a hatályos jogszabályoknak megfelelően ítélkezzék felettük.

A vizsgálat tárgyává tett országokban a bűnmegelőzés célcsoportjai hasonlóak, míg a kiemelt célcsoportok szinte azonosak. Így a különböző országokban egybeesően kiemelt bűnmegelőzési célcsoportok:

- a gyermekek, a fiatalok nemzedéke,
- a hátrányos-halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi rétegekhez tartozók (írásstudatlanok, tartós munkanélküliek, reménytelenül leszakadtak, hajléktalanok),
- etnikai- származási hátrányokkal küzdők,
- narkomániában szenvedők,
- a létminimum határán tengődők, a „szegénybűnözés” a „megélhetési bűnözés” szükségessülte és szükségszerű áldozatai és elkövetői,
- az öregek- az elesett időskorúak,
- valamint mindezek viktimológizációjának, sértetté válásuk veszélyének megelőzése is kiemelt feladat.

Országspecifikus bűnmegelőzési célcsoportnak és feladatnak tekinthetők:

- a gyerekekkel való szexuális visszaélések megelőzése,
- a házasságon-, családon belüli erőszak elleni védelem,
- az elkövetők – a büntetettek és szabadultak – társadalmi csoportjának segítése, rehabilitációja,
- az öngyilkosságok megelőzése,

¹ Az eredményesnek bizonyult példák közül néhány: „Jelöld meg vagyontárgyaidat” Dániában, „Szomszédsági őrség” a skandináv országokban, „Biztonságos település” Angliában, „Zugvodkafőzés- 97” Litvániában.

- sajátos foglalkozásukból adódó potenciális sértettek (postai alkalmazottak, orvosok-gyógyszerészek, banktisztviselők, taxisok, benzinkutasok).

Érdekes kép alakul ki előttünk az országokban alkalmazott bűnmegelőzési módszereket vizsgálva. Megállapítható, hogy mindenütt nagy figyelmet fordítanak bűnözés mennyiségi- minőségi – területi mutatóinak elemzésére, a már felderített bűncselekmények sajátosságainak értékelésére. Több helyütt – így éppen napjainkban Magyarországon is – elkészítik az úgynevezett bűnügyi- bűnmegelőzési térképeket, az elkövetési módszereket különböző szempontok szerinti modus operandi nyilvántartásokba rendszerezik. Vizsgálják és figyelemmel kísérik a foganatosított intézkedések hatásait.

Az utóbbi időkben főként a nagyvárosokban egyre hangsúlyosabban érvényesítik a bűnmegelőzési szempontokat a környezettervezésben. Gondot fordítanak lakosságbarát ügyfélfogadási rendszer kialakítására. Ifjúsági- és sport klubok működtetésével – programok szervezésével igyekeznek lekötni a fiatalok fölösnek tűnő szabadidejét.

Az ismeretterjesztés, a felvilágosítás, a képzés direkt és indirekt módszerei szinte valamennyi ország bűnmegelőzésben érintett szervezete tevékenységében fellelhetők. A megelőzésben szerepet kapnak az iskolák, a rádió, a televízió, az írott sajtó, újabban az Internet. A különféle felvilágosító, népszerűsítő propaganda kiadványok, szórólapok, mozi-videoklippek többnyire egyszerű, közérthető módon rövid szinte szlogen szerű mondatokkal operálnak. Jelszavaikban felhívó mondataikban a legtöbbször szereplő szavak között található: felismerni, megérteni, segíteni, óvni, védeni, megelőzni, tájékoztatni, foglalkoztatni.

E rövid összefoglalás, áttekintés alapján remélhetően elegendő bizonyosságát látjuk annak, hogy Európa számos országában nagyon komolyan veszik és egyre inkább fontosnak tartják a bűnmegelőzés megfelelő színvonalú végzését, hatékony működését.

A bűnmegelőzés és a határforgalom ellenőrzési szolgálati ág néhány lehetőségéről

Az Európai Unióhoz közeledő és ma már ahhoz kéznnyújtásnyira lévő Magyar Köztársaság aktuális kormányai szükséges és a közösség által elvárt figyelmet fordították az államhatár őrizetére és az államhatáron átmenő személy- jármű és szállítmány forgalom ellenőrzésére, illetve az azt végrehajtó szervezet a Határőrség tevékenységére. Az Európai Unió illetve a Schengeni Egyezmény által megkövetelt elveknek, normáknak megfelelni kívánó és azon igények szerint átalakuló magyar határforgalom ellenőrzés lehetőségei szerint igyekszik a bűnmegelőzés területén is teljesíteni a ráháruló feladatokat.

De tegyük fel előbb a kérdést vajon a határforgalom ellenőrzés összefüggésbe hozható e a bűnmegelőzéssel, másként fogalmazva a bűnmegelőzésnek van e kapcsolódási felülete a nemzetközi turizmushoz, a legális illetve az illegális migrációhoz valamint a járművek, szállítmányok államhatárokon lebonyolódó forgalmához. A bűnözés nemzetközi és hazai alakulását vizsgálva láthatjuk, hogy a bűncselekmények elkövetőinek jelentős része az országhatárokat figyelmen kívül hagyva tevékenykedik, sőt, olykor kifejezett célja az, hogy működési területét egyre több országra terjessze ki. Az egyes bűncselekmények által sértett jogtárgyak, a bűnelkövetés konkrét tárgyai, eszközei és a modus operandik is függetlenek az országhatároktól.

A határok megnyitása, a jelenkori népvándorlás ugyanakkor kifejezetten kedvez a bűnözés és ezen belül is főként a szervezett bűnözés nemzetközivé válásának. A bűnözésben megnyilvánuló nemzetközi kooperáció szükségessé teszi a lépéstartást, azaz az

együttműködést nemcsak a bűnüldöző, hanem a bűnmegelőzéssel foglalkozó szervezetek között is. Az Európai Unió tagállamai között kialakuló belső államhatárok a bűnmegelőzés új lehetőségeinek kiaknázását, új módszereinek kialakítását helyezik előtérbe.

A nemzetközi szervezett bűnözés korlátozása nem nélkülözheti a nemzetközileg összehangolt megelőző intézkedéseket. Idetartozik a gépjárműlopás és a kapcsolódó bűncselekmények, az embercsempészet, a lány-, illetve a gyermek- és az emberkereskedelem, nemzetközi prostitúció, a nukleáris és egyéb veszélyes anyagok csempészése, az illegális fegyver- műkincs- kábítószer kereskedelem, a terrorizmus. Mindezen jogellenes cselekmények egy része az államhatárokon át bonyolódik, így az ellenük való fellépés egyik helyszíne és lehetősége az államhatár és az ott történő ellenőrzés.

Az előbbieket tekintetbe véve vizsgáljuk a kérdést egy kézenfekvő kiindulási pontról. Nevezetesen, hogy mit értünk a határforgalom ellenőrzése alatt. A jogszabály adta fogalom szerint a határforgalom ellenőrzés nem más mint, a Határőrségnek a határforgalom számára megnyitott határátkelőhelyen vagy az ellenőrzésre kijelölt más helyen folytatott szolgálati tevékenysége, amely személyek, járművek, és szállítmányok ellenőrzésére- ide nem értve a vámjogról, a vámeljárásról, valamint a vámigazgatásról szóló 1995. évi C. törvényben meghatározott vámellenőrzést- jogszerű átléptetésére, továbbá az államhatár jogellenes átlépésének megakadályozására és a hatáskörbe tartozó más jogsértő cselekmények megelőzésére felderítésére és megszakítására irányul. Vagyis a határforgalom ellenőrzése röviden a jogszerűség fenntartása és a jogellenes cselekmények, a bűnelkövetések megelőzése, megakadályozása.

Az államhatár átlépésének feltételeit nemzetközi szerződésekben, illetve jogszabályokban rögzítik. Ezen átlépési feltételek meglétének ellenőrzése és betartatása által valósítható meg a kitűzött cél, a jogszerű államhatár átlépés.

A bűnmegelőzés fentebb leírt egyes európai vonatkozásaira máris ráismerhetünk. Először is a szervezeti hovatartozás vonatkozásában, hiszen a magyar Határőrség a belügyminisztérium szervezeti rendszerébe tartozóan igazodik az általánosan jellemző európai rendbe. A jogszabályi kritériumok szintén adottak, hiszen a Határőrség szervezetét, feladatait, tevékenységrendszerét törvények, jogszabályok határozzák meg. Ahhoz, hogy a határforgalom ellenőrzését követelményszinten tudja teljesíteni a szervezet, szükséges, hogy a határátlépést feltételeit pontosan ismerje az ellenőrző, de az ellenőrzött is. Hiszen e feltételek ismerete birtokában az ellenőrzött (vagy később az ellenőrzés belső határokon történő megszüntetése esetén az utazó) pontosan fel tud készülni az egyik országból a másikba történő jogszerű átutazásra, vagyis a jogszerűtlen utazás és benntartózkodás elkerülése megtörténik, a bűnmegelőzés megvalósul.

A határátlépés feltételei ismeretének az ellenőrzést végrehajtók szempontjából egy ma még kényesnek mondható oldala a harmadik országba történő beutazási feltételek ismerete. E kérdés schengeni tagországgként majdan még nagyobb felelősséget ró a külső határokon tevékenykedő szervezetre. Ehhez jelentős és aktuális információs bázissal kell rendelkezni, és ezen ismereteket valamennyi a határforgalom ellenőrzésben résztvevő szolgálati személy számára biztosítani kell.

Az utazók és a határforgalmat ellenőrzők felkészítésén túl felmerül az utazás szervezők, a szállítók felelőssége is, hiszen a határátlépéshez szükséges feltételek megismerése azoknak az utazás megkezdése előtti általuk történő ellenőrzése, sőt, a

megfelelő feltételekkel nem rendelkezők utazásból való kirekesztése sok gondot megelőzhet.

Az államhatáron való átlépés, az országban való tartózkodás feltételeinek minden érintett általi korrekt ismerete még egy, sajnos esetenként előforduló nemkívánatos cselekmény megelőzését, a hivatali visszaélés, a korrupciós cselekmények elkerülését is szolgálhatja. Vagyis az a típusú eset szinte kizárható, hogy meg nem lévő, de nem is szükséges feltétel hiányára hivatkozva korrupciós jellegű cselekmény következzen be a határátkelőhelyen. E tekintetben kívánatos még azon szemlélet követelménykénti elfogadtatása az utazók, a gépjárművezetők, az utaskísérők, az idegenvezetők körében, hogy a határátlépésnél ellenőrzésre átadott okmányaikban még véletlenül se hagyjanak bármilyen kisebb vagy nagyobb fizetőeszközt, hiszen az mindkét fél részére kellemetlenségek okozója lehet.

A határforgalom ellenőrzése során jellemzően a magyar-román és a magyar-ukrán viszonylatban jelentős volt azon visszairányítások száma, amely a belépni szándékozó, külföldi tulajdonú gépjárművek nem megfelelő műszaki állapota miatt következtek be. Ez a lehetőség jól szolgálta a magyar országutakon a közlekedés biztonságát és a környezet védelmét is. A határforgalom ellenőrzés területén dolgozók szinte egybehangzó véleménye, hogy megfelelő ellenőrzés technikai eszközökkel megerősítve ezen visszairányítási ok (szigorúan a gépjárműre és annak pillanatnyi állapotára értve, tehát a hiba kijavítása utáni azonnali belépési lehetőséget is megadva) fenntartása, sőt, e jogkör szélesítése (pl.: a forgalmi engedély, a hatósági jelzés bevonásának vagy azonnali elvételének kezdeményezése) a magyar közlekedés biztonság érdekeit szolgálná.

Sajátos – ugyan nem túl gyakori mégis előforduló – problémahelyzeteket okoznak a zsúfolt határátkelőhelyeken, menetközbeni ellenőrzés miatt álló vonatokon bekövetkező zseblopások, poggyászdézsmálások. E helyzetek kezelésére, teendő intézkedésekre útlevelkezelőink felkészítése kívánatosnak látszik. Talán a bűnmegelőzés égisze alatt e gondolat által felvetett probléma megoldására is lehetne ötleteket, lehetőségeket keresni.

A képzés, az oktatás bűnmegelőzésben elfoglalt helyét vizsgálva csupán egy, a vezetői munkához kapcsolódó gondolatot. A Népszabadság c. napilap 2002. július 23-án interjút közölt „Felmérjük, hogy mi ellen kell védekezni” címmel Hegedűs András belügyminisztériumi helyettes államtitkárral az új típusú bűnmegelőzésről. Ebben Hegedűs úr szól arról, hogy hamarosan elkészül az ország bűnügyigóc-térképe. Majd azt mondja „Elvétve fordul csak elő, hogy egy (rendőr) parancsnok a szerint határozná meg az utcára küldött járőrök feladatait, hogy a statisztikák szerint körzetén belül hol követik el a legtöbb bűncselekményt.” Eddig az idézet. Azt gondolom, nálunk határőröknél már a harmadéves főiskolai hallgató is elégtelen osztályzatot kapna oktatójától, ha a helyettes államtitkár által elmondottak szerint szerveznék meg a feladatban szereplő kirendeltsége szolgálatát. (A gyakorló kirendeltség vezetőinkről már nem is szólok, mert az talán méltatlan lenne részemről.)

A határforgalom ellenőrzési szolgálati ág eredményes működésének egyik sarokpontját jelenti az úti okmány, az útlevel, illetve az utazásnál használt más (gépjármű-áru- fuvar) okmányok ismerete. Az ezen a területen elért kétségtelen eredményekre, kialakult kapcsolatokra meglévő és fejleszthető technikai, informatikai bázisra építve célszerű tovább folytatni a megkezdett utat. Az ez irányú fejlesztések iránt nagy a kirendeltségeken, igazgatóságokon a várakozás és az igény is. Megfogalmazódott az is, hogy a lehetőségeket kihasználva akár rotációs rendszerben az egyébként ritkán látott és csak a Dokumentációs Osztályon meglévő okmányokat a továbbképzések keretében kézbe

vehessék, láthassák útlevelkezelőink. Hasonló igényeket lehet tapasztalni a gépjármű forgalmi engedélyek és azonosítási jegyek iránt is.

Befejezés helyett engedjünk meg házigazdánk, a Pécsi Határőr Igazgatóság számára egy rövid „személyre szóló” megjegyzés. Ismereteink szerint a pécs-pogányi repülőtér fejlesztése újból napirendre került, és a szándékok alapján belföldi-külföldi forgalmat lebonyolító jelentős vidéki kisrepülőtérre válik. Ez igen komoly munkát fog jelenteni az Igazgatóság számára már a tervezés időszakától kezdődően. Figyelemmel kell lenni az ellenőrzés-technológia kialakítására, a szükséges infrastruktúra, a hivatali helységek elrendezésére, az utasok, a gépszemélyzet, a működést, a repülést kiszolgálók biztonságára, kényszerhelyzetek bekövetkezése esetén való teendőkre, az őrzés védelmi szempontokra és még több egyéb más dologra, tényezőkre, melyeknek összességében határforgalom ellenőrzési, büntildőzési, bűnmegelőzési vonatkozásai lesznek. Mint azt fentebb láttuk a fiatal korosztály megnyerését, megvédést az európai országok bűnmegelőzésben érintett szervei mind fontosnak tartják. Ez a mindig új-és új korosztály számunkra is fontos kell, hogy legyen, tehát az életkoruknak, érdeklődésüknek megfelelő módszerekkel, stílussal feljűk kell fordulni. Fel kell tárnunk előttük a Határőrség, a határforgalom ellenőrzés célját, lényegét, feladatait. Be kell mutatni azt, hogy mit miért teszünk, bizonyítanunk kell, hogy Magyarország lakosainak, az egész magyar nemzetnek az érdekeit szolgáljuk, egyetértésben a szövetségeseinkkel, összhangban a nemzetközi jog és erkölcsi normákkal.